

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาบางกะเจ้านี้อยู่ภายใต้แนวความคิดหลัก ๆ

2 ประการคือ

1. แนวความคิดทางการอนุรักษ์ทรัพยากร รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายไปโดยไม่สมควร
2. แนวความคิดทางด้านพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้ประโยชน์มีความกินดีอยู่ดีในขณะเดียวกันก็จะรักษาไม่ให้เกิดผลเสียทางด้านอื่น ๆ โดยเน้นถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เป็นสำคัญ

ดังนั้น ประเด็นหลักของการศึกษาคือ การอนุรักษ์พื้นที่บริเวณบางกะเจ้าเอาไว้

เนื่องจากมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากพื้นที่โดยรอบ คือยังคง เป็นพื้นที่เกษตรอยู่ท่ามกลางลักษณะของความเป็นเมืองที่ได้ขยายตัวออกมาทั้งจากทางกรุงเทพฯ และทางสมุทรปราการ โดยประกาศให้บางกะเจ้า เป็นพื้นที่สีเขียวในขณะเดียวกันก็ควรจะมีการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด และยังคงรักษาสภาพของพื้นที่เกษตรเดิมเอาไว้ให้มากที่สุด โดยการศึกษาถึงพื้นที่ในปัจจุบันในแง่ต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม ภายภาพ เพื่อที่จะนำไปแก้ปัญหาของพื้นที่ รวมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ในการพัฒนา ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นถึงการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของพื้นที่ในแง่ดังกล่าว รวมทั้งความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหา เพื่อที่จะนำมา เป็นแนวทางการแก้ไขในแง่ความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นให้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็ยังคงไว้ซึ่งลักษณะพิเศษของพื้นที่เอาไว้

ทางด้านความรู้และทฤษฎีต่าง ๆ ที่สอดคล้อง กับแนวความคิดและจุดประสงค์ข้างต้น อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. ทฤษฎีทางการอนุรักษ์ ซึ่งแบ่งได้หลายประเภททั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยแต่ละประเภทมุ่งเน้นถึงคุณค่าในการที่จะทำให้อมนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดี

2. ทฤษฎีทางการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นในการกินคืออยู่ดีของประชาชน โดยทั่วไปในปัจจุบัน เพราะเป็นการวางแผนและการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในการผลิตจากทรัพยากรต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

แนวความคิดทั้ง 2 นี้ ถึงแม้จะมีจุดประสงค์เดียวกันแต่เป็นคนละแนวทางการปฏิบัติ ทางด้านการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การขยายการผลิต, การให้ความเจริญเติบโตต่อเมืองโดยการนำเอาทรัพยากรมาใช้ ขณะที่การอนุรักษ์เป็นการป้องกันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แต่ก็เพื่อความสูงของประชาชนเช่นกัน ดังนั้นจึงได้เสนอแนวความคิดในแต่ละด้านรวมทั้งส่วนเกี่ยวข้องที่เป็นผลซึ่งกันและกัน ในแต่ละแนวคิด รวมทั้งการผสมผสานกันของแนวความคิดทั้งสองด้วย

แนวความคิดทางการพัฒนา

การวางแผนพัฒนาประเทศ เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชา ซึ่งต้องครอบคลุมทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองของสังคมนั้น ๆ วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาก็คือ การทำให้ประชาชนกินดีอยู่ดีโดยดูจากเครื่องชี้ทางเศรษฐกิจต่าง ๆ การวางแผนพัฒนาจำเป็นต้องรู้ถึงจุดอ่อนของระบบ เศรษฐกิจของคนและเน้นการพัฒนาเพื่อแก้ไขจุดต่าง ๆ เหล่านั้น การพิจารณากำหนดกลยุทธ์ในการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมเพื่อให้ก่อประโยชน์สูงสุดในทุกด้าน และการบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมให้เสียหายน้อยที่สุด จึงเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของการวางแผน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมการวางแผนพัฒนาประเทศได้รับการส่งเสริมอย่างมาก เริ่มตั้งแต่ได้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาในระดับชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา และตลอดระยะเวลา 25 ปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ต่าง ๆ ในประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านความเจริญและปัญหา การพัฒนาประเทศของแต่ละประเทศย่อมเหมาะสมและแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์ของการพัฒนา เช่น ในบางประเทศมุ่งพัฒนาเพื่อให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม บางประเทศเน้น เกษตรกรรม แนวทางและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีมากมายเพื่อแก้ปัญหาและนำไปสู่จุดมุ่งหมายของแต่ละประเทศ ให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ทฤษฎีในการพัฒนาต่าง ๆ มีทั้งได้ผลมากบ้างน้อยบ้าง

Weitz¹ นักวางแผนสังคมได้กล่าวถึงการวางแผนพัฒนาสมบูรณ์แบบไว้ว่า "การวางแผนพัฒนาถ้าจะให้สัมฤทธิ์ผลจะต้องสมบูรณ์แบบ คำว่า สมบูรณ์แบบ หมายถึง การผสมผสาน (Intergration) ของการวางแผนเศรษฐกิจ การวางแผนสังคม และการวางแผนกายภาพ เข้าเป็นมาตรการ นโยบาย และอยู่ในกรอบขององค์การที่ตั้งใจจะนำไปปฏิบัติ" ในความหมายที่ Weitz ให้นี้ได้นำเอาการวางแผนสังคม (Social Planning) ผสมผสานกับการวางแผนกายภาพ (Physical Planning) ด้วย

ผลของการพัฒนาที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การขยายตัวของชุมชนหรือเมือง แม้ว่าจะเป็นการเติบโตโดยธรรมชาติ แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นการเติบโตที่เร็วเกินไป มีการขยายตัวทั้งทางด้านจำนวนประชากรและขนาดพื้นที่เมืองเป็นอย่างมาก เช่น ในกรุงเทพฯ เป็นตัวอย่างที่เด่นชัด สาเหตุสำคัญของการขยายตัวนี้ก็เนื่องจากการพัฒนาประเทศได้นำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ ร่วมกับความสนับสนุนจากต่างประเทศ แต่ประเด็นเหล่านี้ก็ยังไม่ใช่ประเด็นหลักที่ทำให้กรุงเทพฯ โดยอย่างรวดเร็วต่างจากเมืองอันดับอื่นๆ 30-40 เท่า ประเด็นสำคัญที่มีผลต่อประชากรและพื้นที่ คือ การขยายตัวทางด้านกิจกรรมหรือแหล่งงาน กรุงเทพฯมีระบบการพัฒนาแบบเมืองเอกนคร (Primate City) จึงกลายเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศ

ในประเทศไทยปัญหาต่าง ๆ ทางการขยายตัวของเมืองเกิดขึ้นเช่นเดียวกับต่างประเทศ เช่น การขาดแคลนที่อยู่ การรुक้าที่เกษตร รวมทั้งมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดเนื่องมาจากลักษณะของ Primate City ปัญหาที่เกิดอาจแบ่งออกเป็น

1. ปัญหาทางด้านกายภาพ เช่น การใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสม การบริการสาธารณสุขภาคสาธารณสุขการที่บริการได้ไม่ทั่วถึง เป็นต้น
2. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เช่น ปัญหาที่ทำกินและการหารายได้ ปัญหาอาชญากรรม ตลอดจนปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นต้น

¹Raanan Weitz, "Social Planning in Rural Regional Development," International Social Development Review, No.4, United Nations, P.57-72.

ซึ่งปัญหาในทุกปัญหาย่อมมีส่วนเกี่ยวเนื่องกันทั้งสิ้น อันเป็นผลในทางลบของการพัฒนา ในปรากฏการณ์เหล่านี้สิ่งที่น่าจะนำมาอธิบายผลของการพัฒนาอย่างหนึ่งก็คือ ความสัมพันธ์ของ สิ่งต่าง ๆ ในเมือง หรือที่เรียก ว่า ระบบนิเวศของเมือง (Urban Ecosystem) จึงจะขอกล่าว ถึงลักษณะของระบบนิเวศในบางส่วน

ระบบนิเวศของเมือง (Urban Ecosystem) โดยความหมายดั้งเดิมแล้ว นิเวศวิทยา หรือ Ecology จะหมายถึงการศึกษาถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบ้าน หรือกล่าวอย่างกว้าง ๆ คือ เป็น การศึกษาถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมเพราะวิชานิเวศวิทยาต้องเกี่ยวข้องกับโดยเฉพาะกับวิชา ชีววิทยาของสิ่งมีชีวิต และเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางหน้าที่ของพื้นดิน มหาสมุทรและอื่น ๆ² ขอบเขตของวิชานี้อาจแบ่งเป็นแขนงใหญ่ ๆ ได้ 2 แขนงคือ

1. นิเวศวิทยาที่ว่าด้วย การศึกษาสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งโดยเฉพาะ
2. นิเวศวิทยาที่ว่าด้วย การศึกษาหมายถึง การอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้ง พืชและสัตว์ในรูปของชุมชน (Community)

จากขอบเขตทั้ง 2 แขนงข้างต้นได้เป็นที่ยอมรับว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาการต่าง ๆ 3 สาขาด้วยกันคือ

1. พฤกษนิเวศวิทยา
2. สัตว์นิเวศวิทยา
3. มานุษยนิเวศวิทยา

โดยส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรงเห็นจะเป็นด้านมานุษยนิเวศวิทยา (Human Ecology) ซึ่งจะหมายถึง การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีกฎเกณฑ์ ชับซ้อนนอกเหนือจากนิเวศวิทยาทั่ว ๆ ไปมาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย และยืดหยุ่นกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว และมีความ สามารถในการสร้างวัฒนธรรมได้ดีกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ³

²J.W.Bews, Human Ecology, London: Oxford University Press, 1935, P.1.

³ .มยุร วิเศษกุล, นิเวศวิทยา, โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2518.

ในสภาวะธรรมชาติ เราสามารถเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ
 อย่างง่าย เนื่องจากมีองค์ประกอบจำกัด และมีความสัมพันธ์โดยตรง การที่ธรรมชาติจะอยู่ได้
 นั้นก็เนื่องจากทุกอย่างอยู่ในสมดุลย์ คือ ระบบนิเวศ จะมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการคือ
 สิ่งมีชีวิต และสภาพแวดล้อม ทั้งสองจะต้องอยู่ในระดับที่เรียกว่าสมดุลย์ทางธรรมชาติ
 (Balance of Nature)⁴ ซึ่งก็คือองค์ประกอบทุกอย่างอยู่ในระดับพอเหมาะต่อกัน ลักษณะของ
 เมืองก็เช่นเดียวกันแต่ในเมืองมีระบบต่าง ๆ หลายระบบซับซ้อนกัน มีองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย
 รวมทั้งการนำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนไม่สามารถเข้าใจในระบบหรือรักษา
 ความสมดุลย์ได้ง่าย ๆ จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ

Spencer W.Havlick⁵ ได้กล่าวไว้ว่า "พื้นที่เมืองก็คือระบบนิเวศ นั่นเอง โดย
 เมื่อถูกมองว่าเป็นระบบนิเวศ ที่พิเศษจากอันอื่นซึ่งต้องอาศัยสัตว์ พืช พลังงาน และทรัพยากรอื่น ๆ
 ที่จะบำรุงเลี้ยงและสนับสนุนกิจกรรมของมนุษยชาติ ระบบการจราจรของเมืองเปรียบเหมือนระบบ
 หมุนเวียนของระบบชีววิทยาของสัตว์หรือพืช การเมือง และการจัดการต่าง ๆ เหมือนกับระบบ
 ประสาท เหล่านี้ต้องดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ในการเปลี่ยนแปลงของเมือง การอยู่รอดของเมือง
 ก็ต้องขึ้นอยู่กับขีดจำกัดของปัจจัยต่าง ๆ เช่น อุณหภูมิ แสง ลม รวมทั้งการเข้าออกของพลังงาน
 และความสมดุลย์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค"

จะเห็นได้ว่าการพัฒนานั้นมิได้มีแต่เพียงผลดีต่อชุมชนและประชากรแต่เพียงอย่างเดียว
 ถ้าทำการพัฒนาโดยขาดความเข้าใจต่อชุมชนก็อาจกลับเป็นผลเสียตามมาได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหา
 ต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ต่อมาแนวความคิดทางด้านการพัฒนาจึง
 จำเป็นต้องใช้ควบคู่ไปกับแนวความคิดทางด้านอื่น ๆ อีกด้วย

⁴ มนัส สุวรรณ, ประชากรกับการพัฒนาชนบท : การวิจัยเชิงนิเวศวิทยามนุษย์,
 ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

⁵ Spencer W.Havlick, Urban Ecology, จาก Plants, People and
 Environment, P.220.

แนวความคิดทางการอนุรักษ์

คำว่า อนุรักษ์ (Conservation) ในความหมายโดยทั่วไปนั้นจะหมายถึง การเก็บรักษาเอาไว้มิให้เสื่อมสลายไป แต่ถ้าจะกล่าวถึงการอนุรักษ์ในแง่ของคุณค่า (Value) ของการอนุรักษ์ แนวความคิดทางประเทศตะวันตกที่ยอมรับกันอาจแบ่งได้ 4 ประเภทคือ⁶

1. คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมที่เกิดจากการคงอยู่อย่างต่อเนื่องของสถานที่ (Socio-Cultural implication of the continuity of place) ความตั้งใจพื้นฐานคือการรักษาความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สภาพของเมืองถูกถือเป็นบันทึกที่มีชีวิต ของการพัฒนาทางสังคม และจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเป็นขบวนการที่ต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันแสดงถึงความต่อเนื่อง (Continuity) และลักษณะเฉพาะ (Identity) ของสังคม
2. คุณค่าทางศิลปะ (Aesthetic Value) การอนุรักษ์ในยุคเริ่มแรกเริ่มจากการตระหนักในคุณค่าทางศิลปะของศิลปะ โบราณวัตถุ และงานสถาปัตยกรรม
3. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการศึกษา (Historical and academic Value) โดยที่ประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจความเป็นไปในปัจจุบัน อาคารหรือเมือง มีความสามารถทนทานอยู่ได้นานกว่าช่วงอายุมนุษย์ หากได้รับการซ่อมแซม ดังนั้นจึงสามารถใช้เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ในยุคก่อนได้
4. คุณค่าทางนิเวศวิทยา (Ecological Value) หมายถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เช่น ที่พักอาศัยเดิม ในเชิงเศรษฐกิจแสดงถึงการลงทุนในอดีต ดังนั้นจึงสมควรใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุง รักษาบูรณะให้ใช้ทรัพยากรพลังงานและเงินทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยหลีกเลี่ยงการรื้อถอน

เห็นได้ว่า ความคิดทางอนุรักษ์นั้นมิได้หลายแง่มุมและหลายแบบ ซึ่งถ้ามองในมุมกว้างแล้ว การพัฒนาเมืองและภาค การวางแผนและการอนุรักษ์มีส่วนคล้ายคลึงกัน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอดีตและอนาคต กิจกรรมทั้งสองอาจมองได้ว่าเป็นการจัดการการเปลี่ยนแปลงไปสู่อนาคตที่พึงใจ นโยบายการอนุรักษ์จะต้องส่งเสริมเป้าหมายทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

⁶วิชัย ขจรปริदानนท์, กองผังเมืองเฉพาะ สำนักผังเมือง (เอกสารโรเนียว).

ส่วนแนวความคิดด้านการอนุรักษ์ในการศึกษาคั้งนี้มีได้เป็นการอนุรักษ์ในแง่ของอาคารสถานที่โดยทั่วไป แต่เป็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในลักษณะพิเศษที่ต่างไปจากที่อื่น ๆ มิให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งการอนุรักษ์ให้บางกะเจ้าเป็นพื้นที่สีเขียว นั้น เป็นทั้งเชิงการอนุรักษ์และการแก้ปัญหาของการพัฒนาในแง่ของการขยายตัวของตัวเมือง กล่าวคือ ในประเทศทางตะวันตกนโยบายพื้นที่สีเขียวเป็นทั้งการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมือง และการป้องกันการขยายตัวของเมืองไปด้วย ความคิดนี้ได้เผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น รัสเซีย ญี่ปุ่น แต่นโยบายนี้ก็ยังไม่อาจหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้ว่าจะดีหรือไม่ในแง่ของประสิทธิภาพในด้านเศรษฐกิจ⁷ เนื่องจากตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจมีหลายปัจจัยที่ขัดแย้งกับการเก็บพื้นที่เอาไว้เฉย ๆ รวมทั้งทางด้านแรงงาน ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัญหาของการยอมรับนโยบาย ซึ่งในต่างประเทศกำลังประสบอยู่ ผู้มีความรู้หลายท่านได้ให้ความเห็นในเรื่องการมีพื้นที่สีเขียวไว้ เช่น

Thomas⁸ กล่าวว่า การมีพื้นที่สีเขียวจะช่วยจำกัดการขยายตัวของเมือง เข้าสู่ชนบท และยังช่วยระงับความเจริญเติบโตของเมือง ควบคุมการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและสิ่งก่อสร้าง ซึ่งทำให้เกิดความแออัดในเมือง

White⁹ กล่าวว่า การจำกัดเขตความเจริญดังเช่น การมีพื้นที่สีเขียวจะควบคุมรูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้น และเพิ่มคุณค่าทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยต้องการหลีกเลี่ยงมลพิษ ความแออัด ยัดเยียดและปฏิเสธเงินที่จะได้รับเนื่องมาจากความเจริญ เพราะผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ยินดีจะทิ้งประโยชน์ที่ได้จากเงินแต่หันมาสนใจคุณภาพสิ่งแวดล้อมแทน

⁷W.Lean and B.Goodall : Aspects of land Economic.

⁸Wyndham Thomas, Dritain New Town, New Town In Natural Development ed. by Woring Party "New Town" : United Kingdom, 1980, P.56.

⁹Michelle J.White, Self-Interest In the Suburbs ; The Trend Toward No-Growth Zoning, : New Strategic Perseptives on Social Policy (U.S.A.: Pergamon Press, 1981).

Ratcliffe¹⁰ กล่าวถึง พื้นที่สีเขียวว่าเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนเมืองโดยมี

แนวทางคือ

1. เพื่อป้องกันการสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของเมือง
2. เพื่อให้แน่ใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของที่ดินในเมือง
3. เพื่อป้องกันความเจริญเติบโตที่จะพัฒนาไปตามเส้นทางริมถนน
4. เพื่อให้แน่ใจว่าจะมีที่พักผ่อนหย่อนใจเพียงพอในขอบเขตที่ทุกคนเข้าถึง
5. เพื่อต่อต้านมลพิษทางอากาศ
6. เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
7. เพื่อป้องกันการชะล้างของดินที่ใช้ทางการเกษตร

ส่วนในประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศทางตะวันตกเช่นกัน โดยได้เริ่มมีการใช้นโยบายพื้นที่สีเขียวในแง่ต่าง ๆ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ โครงการป้องกันน้ำท่วมตามพระราชดำริฝั่งตะวันตกของกรุงเทพฯ ในเขตลาดกระบัง หนองจอก และมีนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่จำนวน 103,000 ไร่¹¹ โดยมีจุดประสงค์หลายประการคือ

1. เป็นพื้นที่รับน้ำหลาก ก่อนระบายลงสู่อ่าวไทย
2. เป็นพื้นที่สกัดการขยายเมืองออกมาสู่ชนบทหรือพื้นที่เกษตร
3. เป็นพื้นที่ปลูกพืชที่เหมาะสมกับลักษณะเกษตรกรรมในที่ลุ่มได้ในฤดูน้ำ
4. เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อสร้างอากาศบริสุทธิ์
5. เป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

ในส่วนของบางกะเจ้านั้น เหตุผลหลักสำคัญในการประกาศให้เป็นพื้นที่สีเขียวก็เนื่องมาจากต้องการให้บริเวณนี้รักษาสภาพแวดล้อมในปัจจุบันไว้ ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตร รวมทั้งในขณะเดียวกันก็สามารถป้องกันปัญหาการขยายตัวของเมืองได้ในขณะเดียวกันด้วย การอนุรักษ์บริเวณบางกะเจ้านั้นจัดว่าเป็นพื้นที่พิเศษต่างไปจากที่อื่น เนื่องจากถูกล้อมรอบด้วยความเจริญของเมืองขณะที่เขต

¹⁰John Ratchiffe, An Introduction to Town and Country Planning, (Grate Britain : Hutchinson & Co., (Publishers) Ltd, 1974), P.60-64.

¹¹ชลิภากร วีรพลิน, พื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร, จุลสารสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, ธันวาคม 2525.

พื้นที่สีเขียวอื่น ๆ เป็นเกษตรกรรมที่อยู่ชานเมืองโดยป้องกันการขยายของเมืองในแง่การ
 ลุกกล้าที่เกษตร เนื่องจากสภาพแวดล้อมบริเวณบางกะเจ้าทำให้บางกะเจ้ากลายเป็นพื้นที่มีค่า
 ดังนั้นการจะเปลี่ยนแปลงหรือเก็บรักษาไว้จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบต่อไป

การอนุรักษ์และการพัฒนา

การอนุรักษ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจควรจะมีเป้าหมายที่จะประสานกันคือ การใช้ทรัพยากร
 ของชาติอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุถึงการครองชีพที่มีคุณภาพที่สูงที่สุดเท่าที่จะเป็น
 ได้ของประชาชน ในทางปฏิบัติแล้วการพัฒนามุ่งเน้นให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีทางวัตถุ ขณะที่
 อนุรักษ์หรือการสงวนไว้ซึ่งทรัพยากรได้เน้นถึงการที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี การที่
 จะทำได้ทั้ง 2 อย่างควบคู่กันนั้นจำเป็นที่จะทราบถึงลักษณะ และความเข้าใจที่มีต่อระบบนิเวศวิทยา
 หรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม จึงจะช่วยให้เราบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาได้
 โดยที่จะมีผลกระทบในทางลบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

ความขัดแย้งของทั้ง 2 แนวความคิดข้างต้นคือ การพัฒนากับการสงวนเอาไว้ อาจ
 หลีกเสี่ยงได้ถ้าทั้ง 2 ฝ่ายมีความเข้าใจถึงเหตุผลของแต่ละฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่าง
 การกำหนดแผนเพื่อพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และมีการเลือกเปิดให้หลายทาง ผู้พัฒนาจะต้องมีความ
 เข้าใจพอควรถึงคุณค่าของคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความสำคัญของการอนุรักษ์เพื่อการรักษา การ
 พักผ่อนหย่อนใจหรือความจำเป็นด้านอื่นซึ่งไม่สามารถวัดได้เป็นค่าทางการเงิน ขณะเดียวกันผู้ที่
 ต้องการอนุรักษ์ก็จะต้องมีความเข้าใจถึงเหตุผลในทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ที่อยู่เบื้องหลัง
 ความต้องการของการพัฒนา และต้องพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือในทางเลือกที่ดีกว่าด้วย¹²

เกษม สนิทวงศ์¹³ ได้กล่าวไว้ว่า "วิธีการพัฒนาที่จะก่อผลเสียหายต่อสภาพแวดล้อม
 น้อยที่สุดก็คือ การนำเอาความคิดนิเวศน์พัฒนา (Ecodevelopment) มาใช้ นิเวศน์พัฒนาก็คือ
 การพิจารณากำหนดแนวทางพัฒนาในพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด (ที่นำเอาหลักเกณฑ์ของสมดุลย์ทางธรรมชาติ

¹² พิชญวัฒน์ ทวีวัฒน์, เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง ปัญหาสิ่งแวดล้อม,
 สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ.

¹³ เกษม สนิทวงศ์, สิ่งแวดล้อมและการวางแผนพัฒนาของประเทศไทย, นักศึกษา
 วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่น 21 กรกฎาคม 2522 จากหนังสือการอนุรักษ์ธรรมชาติใน
 ประเทศไทยในแง่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของสยามสมาคมแผนกธรรมชาติวิทยา ฉบับพิเศษ 2528.

และศักยภาพของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาเป็นปัจจัยนำการพัฒนาที่ยั่งยืนกว่าหลักเกณฑ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม) นิเวศพัฒนา เป็นการช่วยให้พลเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้รู้ถึงศักยภาพของทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนและเป็นการชี้ให้เห็นถึงการที่จะนำเอาทรัพยากรเหล่านี้มาใช้เพื่อจัดทุกข์ โดยไม่ทำให้ทรัพยากรเหล่านี้เสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น นิเวศพัฒนาจึงเป็นการเน้นให้เห็นภาพแผนระยะสั้นถึง วิธีเลือกกลยุทธ์ในการพัฒนา ที่จะทำให้การใช้ทรัพยากรมีประโยชน์สูงสุดขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาคุณลย์ของธรรมชาติไว้ได้" นอกจากนั้นแล้วยังได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาไว้ด้วยคือ

การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงของชีวนิเวศ (biosphere) และการใช้ทรัพยากรมนุษย์, การเงิน, ทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์และปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์และเพื่อที่จะให้การพัฒนาสามารถยั่งยืนต่อไปได้ จึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางสังคมและนิเวศ ให้เท่ากับองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ โดยมีพื้นฐานของทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตซึ่งสามารถที่จะเลือกกิจกรรมที่มีประโยชน์และไม่ผลประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวได้

การอนุรักษ์ คือ การจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวนิเวศ (biosphere) เพื่อที่จะให้ได้ประโยชน์ที่ดีที่สุด และยั่งยืนแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาศักยภาพที่จะดำรงความต้องการและความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต ดังนั้น การอนุรักษ์คือ การสร้างสรรค์, การรวบรวม, การสงวน, การรักษาไว้, การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน, การทดแทน และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับทั้งทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

การพัฒนาและการอนุรักษ์มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ เพื่อมนุษยชาติโดยการพัฒนาที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อวัตถุประสงค์ของมนุษย์ในการใช้ชีวนิเวศ ส่วนการอนุรักษ์เพื่อให้แน่ใจได้ว่าสามารถใช้ชีวนิเวศต่อไปได้ดีและยาวนาน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นผลสำเร็จได้ต่อเมื่อได้รวมเอาการอนุรักษ์ทั้งหมดไว้ในการพัฒนา

บางกะเจ้า เป็นพื้นที่ที่จำเป็นจะต้องมีการประสานกันระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นพื้นที่มีคุณค่าหลายด้านทั้งทางด้านการพัฒนาและทางด้านสิ่งแวดล้อม การผสมผสานที่พอเหมาะจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ท้องถิ่นเองและพื้นที่ใกล้เคียง ในอนาคต

โครงการงานวิจัย

ในการศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณบางกะเจ้านี้ วัตถุประสงค์หลักก็คือพยายามที่จะรักษาสภาพการใช้ที่ดินแบบเกษตรกรรมเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ยังสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้มากที่สุด เนื่องจากบางกะเจ้ามีลักษณะของการใช้ที่ดินที่แตกต่างไปจากพื้นที่โดยรอบซึ่งกลายเป็นชุมชนเมืองและอุตสาหกรรมไปหมดแล้ว ขณะที่บางกะเจ้ายังคงเป็นพื้นที่เกษตรอยู่ ส่วนหนึ่งของการรักษาสภาพของพื้นที่ไว้ก็คือ ทางราชการได้ประกาศให้บริเวณนี้เป็นพื้นที่สีเขียว แต่ยังมีได้มีมาตรการใด ๆ ในการรักษาและปรับปรุงพื้นที่ ดังนั้นขอบเขตของการศึกษาจึงมุ่งศึกษาถึงปัญหาต่าง ๆ ของพื้นที่ และความเป็นไปได้ในการพัฒนา เพื่อที่จะนำมาแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยจะนำไปสู่การพัฒนาที่เหมาะสมในอนาคตต่อไป ขณะเดียวกันการพัฒนาต่าง ๆ ในอนาคตก็ต้องทำเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นดังกล่าวด้วย

จากจุดประสงค์ของการศึกษาข้างต้น ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการวิจัยได้ดังนี้คือ

1. เรื่องของสภาพทางกายภาพทั่วไปของพื้นที่ เพื่อศึกษาถึงสภาพการใช้ที่ดินปัจจุบัน ประกอบไปกับการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศและการสำรวจ เพื่อที่จะสามารถชี้ถึงปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบันทางการใช้ที่ดิน รวมทั้งดูแนวโน้มความเจริญหรือการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในบางกะเจ้า และบริเวณใกล้เคียง โดยใช้การศึกษาด้านนี้ไปสู่วางแนวทางในการแนะนำด้านการพัฒนาที่เหมาะสมต่อสภาพที่ควรจะเป็นต่อไป
2. เรื่องของสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร เพื่อศึกษาถึงสภาพความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่ รวมทั้งการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตโดยทั่วไป รวมทั้งความต้องการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงให้ดีขึ้น และส่งเสริมในส่วนที่ขาดแคลน ขณะเดียวกันก็ให้สอดคล้องกับการพัฒนา รวมทั้งดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเพื่อป้องกัน, แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วย
3. ด้านทัศนคติของประชากรในท้องถิ่น อาจแบ่งออกได้กว้าง ๆ 2 ข้อคือ
 - 3.1 ทางด้านความรู้ และการยอมรับในนโยบายของทางราชการเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่สีเขียว เพื่อดูว่าคนในท้องถิ่นมีการรับทราบเกี่ยวกับข้อกำหนดของทางราชการอย่างไรบ้าง รวมทั้งข้อคิดเห็นในเรื่องข้อกำหนดนี้ และความเข้าใจในนโยบาย

3.2 ทางด้านความต้องการในการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่บริเวณบางกะเจ้า ต่อกรณีที่มีการประกาศเป็นพื้นที่สีเขียวแล้ว รวมทั้งการรับรู้ปัญหาโดยรวมของพื้นที่และความต้องการของคนในท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม หรือกายภาพ

โดยความคิดทางด้านทัศนคตินี้จะได้นำมาร่วมพิจารณากับปัญหาด้านอื่น ๆ ของพื้นที่ เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขในด้านต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นต่อไป

4. เรื่องของแผนและนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อพื้นที่ เพื่อที่จะชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเข้ามาหรือมีผลต่อพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะได้หาทางแก้ไขหรือตอบรับนโยบายได้อย่างถูกต้อง

5. เรื่องศักยภาพในการพัฒนาของพื้นที่โดยใช้วิธี Sieve analysis เพื่อหาความเหมาะสมในการพัฒนาจากด้านกายภาพ ว่าส่วนใดสามารถทำการพัฒนาทางกายภาพได้ดีที่สุด

แนวทางของการวิจัยข้างต้นทำให้กำหนดประเภทของข้อมูลในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการวิจัยได้ดังนี้คือ

ก. ทางด้านกายภาพ เป็นข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ทั้งหมดประกอบไปด้วย ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะดิน ภูมิอากาศ ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ รวมทั้งลักษณะของการใช้ที่ดินและการคมนาคมของพื้นที่ศึกษาด้วย

ข. ทางด้านสังคม ประกอบไปด้วยข้อมูลทางสภาพสังคมโดยทั่วไป การตั้งถิ่นฐาน รวมทั้งลักษณะทางประชากรของแต่ละตำบลในพื้นที่ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีทั้งด้านการประกอบอาชีพและการบริการทางสังคมต่าง ๆ ด้วย

ค. ทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบไปด้วยโครงสร้างทางการผลิตของพื้นที่ ทั้งภาคอุตสาหกรรม และเกษตรกรรม ภาวะการถือครองและราคาที่ดิน

ง. ทางด้านทัศนคติ จะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้อาศัยในบริเวณบางกะเจ้า ต่อนโยบายพื้นที่สีเขียว และความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของการตัดสินใจ